

Gruppenanalytiker lener seg bakover i den lave stolen, det ene beinet slengt over det andre. En arm henger bak stolryggen. En skinnbektedd høyrefot dingler løst og ledig som et ankerfeste i Sigmund Karteruds lek med tyngdekraften. – Jeg er ikke først og fremst interessert i personligheten, kommer det fra dypet. – Det er selvet som opptar meg.

Intervjuet: Sigmund Karterud

Selvets mysterier

– Jo, jeg leste den artikkelen, sier Sigmund Karterud. – Hun argumenterer godt.

Vi snakker om Janne Haaland Matlary, professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, som denne sommeren presenterte sine intellektuelle forbilder i Morgenbladet.

– Som intellektuell frustreres jeg selvsagt over doktorskolen. Det settes ikke av mye tid til intellektuelle sveip i undervisningen. – Det liker du ikke?

– Nei, altså, jeg ønsker også å formidle noe om dannelsesidealer, om sannhetssøken og kritisk virksomhet.

– Hvilke helter ville du trekke frem?

– Aristoteles fremfor Platon. Platon var for mye idealist. Han ga forresten den første beskrivelsen av en psykopat, i *Staten*. Så ville det være filosofene Kierkegaard, Nietzsche, Husserl, Heidegger, Sartre og ikke minst Ricoeur, som er vår tids ypperste filosof i den eksistensialfilosofiske-hermeneutiske tradisjonen. Sigmund Karterud trekker pusten og fortsetter ufortrødent.

– Man måtte så klart ta med den evolusjonsbiologiske rekken oppover fra Darwin til moderne evolusjonsteoretikere som Daniel Dennett. De vesentligste i den psykoanalytiske tradisjonen for oss er Freud, Foulkes, som grunnla gruppeanalysen, og Kohut, som utviklet selvpsykologien. Her ved avdelingen forsøker vi å lage en syntese av disse utviklingslinjene.

– Intet lite prosjekt.

– Nei, medgir Sigmund Karterud og åpner latterdøren på vidt gap.

Et splittet selv

Ved Avdeling for personlighetspsykiatri ved Ullevål universitetssykehus har man de siste 20 årene spesialisert seg på utredning, evaluering og behandling av pasienter med personlighetsforstyrrelser. Avdelingen har vunnet både nasjonalt og internasjonalt ry som et foregangs eksempel på hvordan klinisk virksomhet og forskning kan forenes. Sigmund Karterud har vært avdelingsoverlege og ledet avdelingens forsknings- og

utviklingsarbeid siden 1984, et forskningsarbeid som på Karteruds initiativ også er blitt utvidet til å inkludere 14 andre sykehus i Norge i Nettverk for psykoterapeutiske dagavdelinger.

– Personlighetsforstyrrelser kan defineres på ulike måter, forklarer professoren. – Her på huset legger vi mest vekt på problemer rundt selvet.

– Hva er forskjellen på selvet og personligheten?

– Selvet er et mye mer fundamentalt og filosofisk begrep enn personlighet. Selvet refererer til det genuint menneskelige, det som skiller mennesket fra dyrene. Dyr har jo også en personlighet, de har følelser, til en viss grad også «a mind». Selvet er mye mer dyptgripende og vanskelig å få tak på.

– Er det det samme som sjel?

– Vi bruker ikke begrepet «sjel». Det har altfor mange religiøse konnotasjoner.

– Hvor sitter selvet, da?

– På høyre side orbitofrontalt, sies det. Nei, man kan jo ikke definere selvets lokalisering på den måten. Jeg er veldig glad i «Kjærkegård» når det gjelder å definere selvet, fortsetter psykiateren og avslører en venstreintellektuell sosioloekt med røtter i Trondheim. – Kierkegaard sier: «Hva er mennesket? Mennesket er ånd. Hva er ånd? Ånd er et forhold.» Dette er nokså avgjørende. Selvet handler om det forholdet man har til seg selv. Et menneske som er veldig splittet, kjenner ikke seg selv, henger ikke sammen i seg selv. Problemene rundt selvet nedfeller seg ofte i alskens fysiske sykdommer.

– Ser du det hos pasientene dine?

– Å ja. Personlighetsforstyrrelser er forbundet med oversykkelighet. Dette er jo selve grunnlaget for psykosomatikken. Jeg husker godt et ekstremt tilfelle vi behandlet for flere år siden. En ung kvinne på rundt 35 år hadde fått diagnosen myalgisk encefalopati (ME) og var nesten gitt opp av helsevesenet. Hun kunne ikke gå, ikke snakke, fikk smerter bare man tok på henne, tålte ikke lyder, ikke lys. Etter tre måneder kunne hun

hviske. Etter sju måneder kunne hun stå. Da behandlingen var ferdig og hun fikk «bare» psykoterapi, fungerte hun bortimot normalt. Hun hadde en narsissistisk personlighetsforstyrrelse med dekompenisering.

Det terapeutiske samfunn

– Flere psykoterapeutiske metoder har vist seg effektive for å behandle pasienter med borderline personlighetsforstyrrelse, som er den vanligste av de alvorligere personlighetsforstyrrelsene. Vi bruker en metode som kalles mentaliseringsbasert terapi, der vi «trener opp» pasientens evne til selvrefleksjon gjennom gruppe- og individualterapi. Pasientene går igjennom et 18 ukers program med dagbehandling og blir fulgt opp i polikliniske grupper i tre år etterpå. – Hvorfor tar behandlingen så lang tid?

– Det er svært basale mekanismer i pasientene som hindrer endring. Dypest sett handler det om at de har en psykotisk angst for at de skal gå i stykker, at selvet skal fragmenteres.

– Hvordan merker dere at de blir bedre?

– Først og fremst ved at symptomnivået går ned og de mellommenneskelige relasjonene blir bedre. Disse pasientene sliter med en enorm indre spenning – med destruktiv atferd som konsekvens, for eksempel medikamentmisbruk, rus, selvskading og utagering.

Gode resultater til tross, ikke alle pasienter tåler gruppeanalyse.

– Gruppeanalyse er en kjempekomplisert prosess som setter sterke følelser i sving hos alle, også helt normale mennesker. Du må være ganske oppegående for å kunne nyttiggjøre deg dette.

I sitt doktorarbeid om det terapeutiske samfunn viste Sigmund Karterud at psykotiske mennesker ikke klarer å fatte kompleksiteten i samhandling og ofte reagerer med selvdestruktiv atferd eller passiv underkastelse.

– Funnene understreker hvor viktig det er at terapeutiske avdelinger kontinuerlig kvalitetssikrer og forsker på effekten av

Sigmund Wiggen Karterud

Født 13. juni 1945 i Trondheim

- Cand.med. Oslo 1970
- Spesialist i psykiatri 1979
- Avdelingsoverlege ved Avdeling for personlighetspsykiatri, Ullevål universitetssykehus, fra 1995
- Professor i psykiatri ved Universitetet i Oslo fra 1991
- Læreanalytiker ved Institutt for gruppeanalyse, Oslo, fra 1990

Foto Kari Tveito

behandlingen de tilbyr. Hos oss har vi nå et sterkt psykopedagogisk utgangspunkt og evaluerer kontinuerlig pasientens evne til å skjønne hva som foregår.

I regissørstolen

Sigmund Karterud har sin psykoterapiutdanning hovedsakelig fra Institutt for gruppeanalyse. Han har diplom i gruppeanalyse fra London, og har selv som læreanalytiker lært opp hundrevis av norske psykiatere gjennom kurs og seminarrekker. Han er en kjent og kjær underviser og terapeut, og hans bok om gruppeanalyse og psykodynamisk gruppepsykoterapi er den mest brukte i undervisningen av gruppeterapeuter i Norge. Kolleger som har deltatt i hans grupper, beskriver ham som en ekstremt varm, omsorgsfull og tilstedeværende terapeut.

– Gruppeterapi er mitt hjerte barn. Det er kjempemorsomt. Jeg har alltid tre-fire grupper i uken.

– Du liker deg i regissørstolen?

– Det er faktisk ingen dårlig sammenlikning. Jeg har alltid vært lidenskapelig oppvakt av teater, særlig kammerspill. Å møte andre på et dypt personlig plan er fascinerende. Utfordringen er å sørge for at samtalen blir ekte og nærværende, at det ikke bare blir et kaffeslabberas. Da kaster man bort tiden.

– Hvordan klarer du det?

– Terapeuten må regulere den «limbiske temperaturen». Jeg må få pasientens følelser involvert slik at vedkommende blir engasjert. Samtidig må jeg passe på at folk ikke blir overveldet og løper ut av rommet.

Blind, men vidsynt

– Kan du fortelle om barndommen din?

– Tja, hva vil du vite?

Jeg får ikke vite stort. Etter å ha brettet leppene innover, klødd seg i øret og sett ut av vinduet i flere minutter innrømmer Sigmund Karterud at han tilknytningsmessig nok er litt på den distanserende siden. – Jeg liker ikke å utlevere meg selv. Det hjelper å referere til telefonsamtalen

med fetteren Per Vaglum, også professor i psykiatri ved Universitetet i Oslo og Sigmund Karteruds forgjenger som forskningsleder ved det som den gang het psykiatrisk avdeling 6b.

– Jaså, fortalte Per om fisketurene våre?
– Nei, men han sa at din far var blind.

– Ja, han var født blind. Far var lærer på blindeskolen i Trondheim og leder av Nordenfjeldske blinddeforbund. I tillegg var han organist, leder av musikk lærerforeningen, aktiv skribent og musikk anmelder i avisen *Nidaros*. Far kombinerte sine interesser på en imponerende måte. På flygelet hjemme sto det til enhver tid to-tre sjakkspill. Han fjernkorresponderte med motspillerne på esperanto. Mine foreldre hadde et sosialdemokratisk engasjement og en solidaritetstanke som ble grunnfestet hos meg.

– Hvordan lar dette seg forene med adresse på Skillebekk?

– Ha! Frogner er jo full av velstående vestreintellektuelle.

– Hva med førstemailet, da?

– Det er vel et par år siden sist. Det å arbeide med folk med personlighetsforstyrrelser ser jeg som en måte å videreføre fars engasjement for de svake på. Disse pasientene får slett ikke den behandlingen de burde få.

The real story

Som sitt forbilde Heinz Kohut har Sigmund Karterud tøyd fagets grenser. Han anvender gjerne psykoanalyse på temaer som kunst, kultur, historie og samfunn. I *Selvets mysterier*, utgitt i 2002 sammen med Christian Schlüter, analyserer han hovedpersonen Johan Fredrik Nagel fra Hamsuns *Mysterier* i lys av selvpsykologi.

– Du har kommet frem til at Hamsun selv hadde en personlighetsforstyrrelse.

– Det ble litt bråk da Ingar Sletten Kolloens Hamsun-biografi kom ut, ja. Men det ligger ingen moralisme fra min side i diagnosen. Hamsun, modernismens gjenombruddsmann i Norge, levde et utrolig liv som det var uhyre interessant å studere.

– Du har også analysert selvobjektsproblematikken i Ibsens *Når vi døde vågner*.

– Ja, der viser Ibsen kunstnerens dilemma på en genial måte. Professor Rubek trenger Irene som et selvobjekt for sitt skapende prosjekt. Tragedien ligger i at han ikke ser hennes behov for anerkjennelse som menneske.

– Hvordan balanserer du selv rollene som forsker og terapeut?

– Det å kombinere empati med systematikk er bestandig en utfordring. Jeg vil si at jeg bruker én del av meg selv når jeg veileder stipendiater og en annen når jeg er sammen med pasienter. Som forsker er jeg streng og søker objektive kriterier. Som terapeut må jeg holde tilbake trangen til å finne den absolutte sannheten.

– Sigmund Freud, Sigmund Foulkes, Sigmund Karterud – du er i godt selskap!

Professoren flirer. – Ja, det hender folk legger merke til det. Men jeg må nok skuffe deg, det var ingen spesiell grunn til at jeg fikk navnet Sigmund.

Vi blir avbrutt av at mobiltelefonen ringer. Karterud reiser seg og spaserer ivrig gestikulerende rundt på det luftige kontoret. Han passerer kopien av Picassos *Guernica*, går forbi da Vincis madonna med barnet og frem til fotografiet av sitrontreet under hvilket han poserer kameratslig sammen med den amerikanske gruppeterapeuten og forfatteren Irvin Yalom. – Du, jeg kan ikke snakke nå, jeg blir intervjuet. Har du forresten noe jeg skal si til journalisten? At jeg er en mann for store oppgaver? Å, nei, vel, at jeg er en mann som er vanskelig å oppdra. Men god på bunnen. Ja, ja, det skal jeg også si.

– Hvem var det?

– Det var min samboer.

– Hva var det du ikke måtte glemme å si?

– Hvis du vil ha «the real story», så er det bare å ringe henne.

Kari Tveito

kari.tveito@lds.no

Lovisenberg Diakonale Sykehus